

به نام خدا

چالش‌ها و دغدغه‌های نهادهای مدنی

سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران هر روز مشکلات زیادی را به دوش می‌کشند تا بتوانند به فعالیت‌های مدنی ادامه دهند. حیات تمام این سازمان‌ها بستگی به چالشی تحت عنوان «تامین منابع مالی» دارد؛ چالشی که در کشور ما همواره ادامه کار این نهادها را تهدید کرده است. به‌تازگی یکی از نهادهای خصوصی ایران گفته است از سازمان‌های مردم‌نهاد حمایت می‌کند. کمیسیون حقوق بشر اسلامی در برنامه تازه خود می‌خواهد با کمک‌های مختلف به سازمان‌های مردم‌نهاد به برنامه‌ها و کارهای آنها کمک کند تا این سازمان‌ها بهتر در حوزه فعالیت خود کار کنند، می‌توان گفت این جزو معدود دفعاتی است که یک نهاد خصوصی از سازمان‌های مردم‌نهاد حمایت می‌کند. پیش‌نویس لایحه سازمان‌های مردم‌نهاد در اواخر آبان ماه سال جاری توسط وزارت کشور ابلاغ شد تا به‌وسیله این لایحه سازمان‌های مردم‌نهاد وضعیت بهتری پیدا کنند. در حال حاضر بیشترین مشکل این سازمان‌ها از سویی مربوط به مسائل مالی می‌شود که آنها نمی‌توانند از هر سازمان یا نهادی کمک دریافت کنند و از سویی دیگر عدم حمایت و پشتیبانی مسوولان از این سازمان‌هاست.

مشکلات هنوز برطرف نشده است

با وجود زمره‌های رفع مشکلات مالی این نهادها کارشناسان اما همچنان نگران ادامه حیات آنها هستند. کامبیز نوروزی، حقوقدان درباره دریافت کمک‌های مالی توسط این نهادها با توجه به این پیش‌نویس به «اعتماد» می‌گوید: «از اوایل دهه ۸۰ به این سمت بحث‌های مربوط به قانون نهادهای مدنی مطرح شده است اما تا امروز این نهادها به وضعیت بسامانی نرسیده‌اند، دلیل این مساله این است که به دلایل خاصی مجلس و ساختار دولت نگاه خوشبینانه‌یی به این نهادها ندارند و کاملاً نسبت به این سازمان‌ها و فعالیت آنها نگران هستند. سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران برای جذب کمک‌های مالی دارای محدودیت‌های زیادی هستند و اگر بخواهند از سازمان‌های بین‌المللی کمک بگیرند باید کاملاً ساختار این کمک مشخص باشد و به‌راحتی این کار اتفاق نمی‌افتد و آنها تحت شرایط خاصی می‌توانند این کمک‌ها را دریافت کنند و در آخر این کمک‌ها مورد حسابرسی قرار می‌گیرد.»

نوروزی، در ادامه درباره پیش‌نویس لایحه سازمان‌های مردم‌نهاد گفت: «اساسنامه سازمان‌های مردم‌نهاد همچنان مبتنی بر عدم‌اعتماد میان دولت با نهادهای مدنی است و مشکلات نهادهای مدنی در این اساسنامه به‌صورت کامل

هنوز برطرف نشده است. نهادهای مدنی باید در کنار دولت و در تعامل با دولت فعالیت کنند. در واقع سازمان‌های مردم‌نهاد را می‌توان به نهادهای صنفی، انجمن‌های صنفی، شوراهای کار و نهادهای کارگری و نهادهای مدنی دسته‌بندی کرد. اما برخی از این نهادها به صورت کاملاً داوطلبانه فعالیت می‌کنند، مثلاً در راستای حفظ محیط زیست اقدام به اجرای برنامه‌هایی می‌کنند. ارتقای سطح نهادهای مدنی بستگی به این دارد که کل مقررات و قوانین مربوط به این نظام‌های صنفی و نهادهای مدنی یکپارچه و متحد باشد و دولت از دور از آنها حمایت کند، عدم وجود نگاه حمایتی از این سازمان‌ها باعث شده تا در ایران سازمان‌های مردم‌نهاد بسیار ضعیف شوند».

پس از روی کار آمدن دولت حسن روحانی در خرداد ۹۲ امیدهای سازمان‌های مردم‌نهاد برای احیای دوباره خود زنده شد و آنها در طول این دو سال تلاش می‌کنند تا با ارایه یک لایحه مناسب به مجلس این سازمان‌ها را از این وضعیت نجات دهند. اما همچنان در این پیش‌نویس شرایط خوبی برای آنها دیده نمی‌شود.

هر چند روحانی نسبت به گذشته نگاه بهتری به سازمان‌های مردم‌نهاد دارد که این نگاه حمایتی می‌تواند در آینده به کمک آنها بیاید. در همین راستا حسن روحانی، رئیس‌جمهور در همایش سازمان‌های مردم‌نهاد که در وزارت کشور برگزار شد، با اشاره به اینکه در بسیاری از مقاطع در طول تاریخ این مردم بودند که وظایف گوناگونی همچون حکومت‌داری و ایجاد یک نیروی مسلح برای حفاظت از امنیت جامعه و جلوگیری از هجوم بیگانه را بر عهده داشتند، گفت: «تمام امور توسط مردم اداره می‌شد و در قرن‌های گذشته دارالحکومه در کنار مسجد، بازار و یک مرکز سپاه و نظامی تشکیل می‌شد. در دوران مدرن دولت‌ها توسعه یافتند و مسوولیت‌های مختلف را بر عهده گرفتند، در دولت‌های سوسیالیستی تقریباً همه وظایف را دولت خود بر عهده گرفت اما در طول زمان روشن شد دولت قادر نیست همه امور را که یک کشور نیازمند آن است بر عهده بگیرد از این رو تقسیم‌بندی‌هایی برای تقسیم وظایف بین دولت و سازمان‌های غیرمردمی صورت گرفت البته این به معنای این نیست که ما NGO ها یا سمن‌ها را از تمدن غرب آموختیم؛ جوامع اسلامی و ایران از دیرباز سازمان‌ها و نهادهای غیردولتی داشتند که در بسیاری از زمینه‌ها فعال بودند».

وضعیت سازمان‌های مردم‌نهاد در دنیا

با بررسی تجربه‌های جهانی کسب درآمد این سازمان‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که این سازمان‌ها اکثراً توسط نهادهای موازی با دولت حمایت می‌شوند اما در انجام کارهای خود آزادی کامل دارند و به صورت مستقل فعالیت می‌کنند. سازمان‌های مردم‌نهاد بزرگ بودجه‌های سالانه چند میلیون دلاری دارند، به عنوان مثال، بودجه انجمن بازنشستگان امریکا در سال ۱۹۹۹ بالای ۵۴۰ میلیون دلار بود. بودجه مصرفی دیدبان حقوق بشر در سال ۲۰۰۳، ۲۱/۷ میلیون دلار امریکا بود که کل این رقم به این سازمان اهدا شد. تامین چنین بودجه‌های کلانی مستلزم آن است که سازمان‌های مردم‌نهاد تلاش فراوانی در خصوص جمع‌آوری کمک از خود نشان دهند. بخش بزرگی از

بودجه سازمان‌های مردم‌نهاد از محل حق عضویت در سازمان، فروش محصولات (تجاری) کالا و خدمات، کمک‌های مالی اعطا شده توسط موسسات بین‌المللی یا دولت‌ها و کمک‌های مردمی تامین می‌شود. بودجه این سازمان‌ها از طریق کمک‌های مردمی، سازمان‌های دولتی، توسط خود دولت یا ترکیبی از طرق مذکور تامین می‌شود.

یک تجربه در یک کشور در حال توسعه

محبوبه حسین زاده، روزنامه‌نگاری که تجربه زندگی در هند را داشته درباره فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و تامین منابع مالی این سازمان‌ها به «اعتماد» گفت: «در هند سازوکار سازمان‌های مردم‌نهاد با ایران تفاوت دارد. در این کشور دولت هیچ‌گونه نقشی در اجرای برنامه‌های این سازمان‌ها ندارد و عملاً کسانی که دارای سمت‌های دولتی بودند نمی‌توانستند در این سازمان‌ها فعالیت کنند. این سازمان‌ها معمولاً توسط فعالان اجتماعی راه‌اندازی می‌شد. شیوه کسب درآمد این نهادهای مدنی به روش‌های مختلفی انجام می‌شد که این کمک‌ها از طریق مردم یا سازمان‌های بین‌المللی صورت می‌گرفت. این سازمان‌های محدودیت فعالیت در جامعه نداشتند و دولت هم با این نهادها کاری نداشت و در اجرای برنامه‌های خودشان آزادی کامل داشتند.» وی در ادامه درباره تجربه‌های سازمان‌های مردم‌نهاد در هند در مقایسه با ایران گفت: «این سازمان‌ها با تجربه کاری ۲۰ تا ۳۰ سال در حوزه جامعه از سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران جلوتر هستند. این سازمان‌ها در هند مثلاً در حوزه حقوق کودکان و زنان تلاش می‌کردند تا مطالبه مردم را پیگیری کنند و این مشارکت سیاسی میان جامعه و دولت به وجود می‌آمد. تا مشکلات مردم هرچه زودتر برطرف شود، سازوکار آزادانه و بدون دخالت دولت در پروژه‌های سازمان‌های مردم‌نهاد از عمده‌ترین تفاوت‌های هندوستان با ایران است.»

راهی برای پیشرفت

اگرچه انجمن‌های داوطلبانه شهروندان در سراسر تاریخ وجود داشته‌اند، سازمان‌های غیردولتی اغلب به همان منوال که امروزه، به ویژه در سطح بین‌الملل دیده می‌شوند، در دو قرن اخیر توسعه یافته‌اند. یکی از نخستین سازمان‌های مدنی، صلیب سرخ جهانی است که در سال ۱۸۶۳ تاسیس شد. عبارت «سازمان‌های غیردولتی» با تاسیس سازمان ملل متحد در سال ۱۹۴۵ که مفاد آن در ماده ۷۱ از فصل ۱۰ منشور سازمان ملل آمده است، به

وجود آمد. حدود دو میلیون سازمان غیردولتی در ایالات متحده فعالیت می‌کنند که بیشتر آنها در ۳۰ سال گذشته تشکیل شده‌اند. روسیه نیز ۴۰۰۰ سازمان مردم‌نهاد دارد. در هندوستان دو میلیون سازمان مردم‌نهاد وجود دارند. روزانه چندین مورد از این سازمان‌ها ایجاد می‌شوند. تنها در کنیا، قریب به ۲۴۰ سازمان مردم‌نهاد در هر سال تاسیس می‌شود. با نگاهی کوتاه به اساسنامه سازمان‌های مردم‌نهاد در کشورهای دیگر می‌توان این‌گونه بررسی کرد که آزادی عمل در فعالیت‌های این سازمان‌ها حرف اول را می‌زند. اساسنامه سازمان «تریژاری» در نیوزلند یکی از جالب‌ترین این نمونه‌هاست که برای عضویت هر شخصی در این سازمان مردم‌نهاد که به عنوان کارمند به حساب می‌آید قوانین خاصی دارد و همه آنها باید توان جذب منابع مالی و ارتباط با دستگاه‌های مختلف را داشته باشند تا این سازمان به دلیل مشکلات مالی متوقف نشود و به مسیر خود ادامه دهد. حمایت معنوی از سازمان‌های مردم‌نهاد و به وجود آوردن توان کسب منابع مالی از مهم‌ترین اقداماتی است که باید در کشور انجام شود تا این سازمان‌ها بتوانند تعامل بیشتری میان دولت و مردم برای رفع معضلات اجتماعی به وجود بیاورند.

نویسنده : سهیل سراییان